

ANALI Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku	Sv. 22	Str. 181-197	Osijek, 2006.
	Primljeno na sjednici Razreda za likovne umjetnosti 24. listopada 2006.		

UDK: 7.036"189"(497.5Osijek)
7.072Stojčić,T.

Pregledni rad

DRAGAN DAMJANOVIĆ*
ANTONIA DOŠEN**

OSJEČKA SECESIJA U TEKSTOVIMA TIHOMIRA STOJČIĆA

Uvodni sažetak

Članak donosi prijepis tekstova Tihomira Stojčića o secesijskim građevinama u Osijeku iz 1976. godine.

Ključne riječi: Osijek, secesija

Uvod

U prvoj polovini 1976. godine Glas Slavonije objavio je niz tekstova Tihomira Stojčića o osječkoj secesijskoj baštini. Najznačajniji objekti i interijeri toga razdoblja opisani su prvi put čime, može se reći, počinje ozbiljno znanstveno bavljenje osječkom arhitekturom prvog desetljeća 20. stoljeća. Ne treba nas čuditi što je upravo taj segment arhitektonske prošlosti grada prvi doživio stručnu afirmaciju, daleko prije arhitekture historicizma ili arhitekture art-décoa te općenito međuratnog razdoblja. S jedne strane i u svjetskim je razmjerima prvo došlo do reafirmacije secesije, a tek onda do reafirmacije historicizma, a s druge, secesijski segment baštine grada pokazuje izuzetno visoku kvalitetu te u mnogim primjerima daleko nadilazi dosege historicističke, a osobito međuratne arhitekture. Početak 20. stoljeća razdoblje je kada domaći, osječki graditelji stvaraju djela doista na (srednjo)europskoj razini, djela koja bi bez ikakve sumnje trebala postati referentna u općim pregledima arhitekture Monarhije tog razdoblja. Zanimljivo je kako je Tihomir Stojčić izdvojio iz korpusa osječke secesijske arhitekture upravo one objekte

* mr. sc. Dragan Damjanović, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3

** Antonia Došen, 10000 Zagreb, Nalješkovićeveva 27

koji će i kasniji istraživači isticati kao najznačajnije, ponajprije se tu misli naravno na kino Urania te glavnu poštu u Europskoj aveniji, zatim *kuću s krokodilima* na Gajevom trgu, kuću Bamgärtner u Županijskoj, kuću Plavšić (Sekulić) u Europskoj aveniji, itd. Samo je uvrštavanje visoke prizemnice obitelji Reisner u niz tekstova donekle neopravdano. Iako na njoj doista primjećujemo prve naznake pojavljivanja secesije, ipak je riječ o jednom ponajprije neobaroknom objektu podignutom tri godine prije prve pojave secesije u Osijeku (zgrade Židovske škole i općine W. C. Hofbauera iz 1899.). Iz tekstova se još uvijek jasno razaznaje izrazito negativan stav prema historicizmu karakterističan za povijesno-umjetničku kritiku sedamdesetih godina. Prevrednovanje toga stila, iako je kod nas započelo šezdesetih godina 20. stoljeća s monografijama Lelje Dobronić i Ive Maroevića, sredinom sedamdesetih bilo je tek u povojima.

Cilj je ovog teksta skupljanjem i ponovnim izdavanjem članaka olakšati posao budućim istraživačima osječke secesije. Iako je dio podataka donesen u njima revidiran, a djelom i bitno proširen kasnijim istraživanjima i monografskim člancima o značajnijim objektima, Stojčićevi tekstovi i dalje donose niz zanimljivih i korisnih podataka, djelom i od strane tada još živućih nasljednika prvih vlasnika i naručitelja gradnja pojedinih kuća.

Pri prijepisima poštovani su nazivi ulica iz socijalističkog razdoblja. Pojedine su manje promjene unesene samo u jezične oblike, ali se pri tome nastojalo ne dirati u strukturu rečenice.

Tekst izlazi upravo na tridesetu obljetnicu objavljivanja članaka Tihomira Stojčića i 52 godine nakon objavljivanja prvog stručnog teksta o povijesti osječke arhitekture (Blaža Misite Katušića u Osječkom zborniku iz 1954.). Može se reći da izlazi prigodno na tridesetogodišnjicu početka intenzivnijeg bavljenja istraživanjem i interpretiranjem osječke secesijske baštine.

Tekstovi Tihomira Stojčića

Biseri osječke secesije (1)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9499, 1. 4. 1976., str. 14.

Slavonski motivi u ukrasima

U primjerima osječke secesije česti su motivi slavonskih polja i voda izrađeni u malteru i štukomalteru

Secesija je pojava u umjetnosti Evrope i Amerike na prijelazu stoljeća. Proizašla je iz pokreta «umjetnost i zanati» u Engleskoj dvadesetih godina 19. stoljeća da bi se u Njemačkoj afirmirala kao «Jugendstil» a u Austriji kao «bečka secesija», u Mađarskoj kao «peštanska secesija» itd. Značajne ličnosti članovi ovih pokreta bili su

u svijetu arhitekture Sullivan, Ollbrich, Hoffman, originalni Antonio Gaudi, dizajneri Tiffany i Klimat i drugi.

Pristaše pokreta secesije bili su protiv čistih, glatkih ploha, protiv uklanjanja dekoracije, svodenja kompozicije na same arhitektonske elemente, protiv funkcionalnosti na štetu bogatstva oblika. Sve tendencije koje su dovele do moderne arhitekture te do stvaranja «mašine za stanovanje» smatrali su osiromašenjem prostora u kojem se čovjek kreće. U tom prostoru potrebno je uvijek bogatstvo oblina i oblika, smatrali su oni.

Primjeri osječke secesije najbliži su bečkoj i peštanskoj secesiji. Projekte za većinu tih zgrada izradili su ili u njima sudjelovali arhitekti Ante Slaviček, Franjo Dlouhi, Đuro Hoffman (školorani u Beču), Ivan Lej¹ i Arnold Axman² (školorani u Budimpešti)³ zatim Čutuković, Bolei,⁴ Vancaš, Hofbauer i dr.

Osječka je secesija u većini primjera vjerna konvencionalnoj konstrukciji, centralnoj kompoziciji i klasičnoj raspodjeli prostora interijera. Ali za razliku od neoklasicizma secesija je u svakoj zemlji različita u dekoraciji fasade i unutrašnjosti zgrade. Ona koristi motive iz flore i faune podneblja stilizirajući ih često do apstrakcije. U Osijeku je ta dekoracija u malteru i stukomalteru obilno korištena u motivima slavonskih polja i voda. Ukrase kao i razne zanimljive maske i glave na fasadama većinom je izvela firma osječkog obrtnika Anshaua.

Ograde, ukrasi i okovi od kovanog željeza, inače posebnosti osječke secesije zbog načina izrade i primjene izrađeni su također u osječkim radionicama. Secesionističke zgrade u Osijeku dosta su brojne, a najznačajnije se nalaze u bloku što ga čine Bulevar JNA,⁵ Beogradska ulica,⁶ Radićeva ulica i Gornjodravska obala.⁷ Zatim pojedine zgrade u Radićevoj, Cesarčevoj,⁸ na Gajevom trgu i u Donjem gradu.

Bunar grofa Pejačevića

Jedan od najljepših parkova zasađen raznim drvećem bio je Gradski vrt, koji danas ne postoji. Za nas je zanimljiv zbog primjera ukrasne arhitekture bunara grofa Pejačevića. Bunar je bio u Gradskom vrtu svečano otkriven 1. srpnja 1903. a poklon je grofa Pavla Pejačevića Virovitičkog gradu Osijeku. O tome govori natpis na stupovima bunara. Bunar je ograđen ogradom od 12 kamenih stupića s masivnim

¹ Lay.

² Viktor Axmann ili Vladoje Aksmanović, kako će kasnije točno navesti autor.

³ Axmann se školovao u Münchenu, kako će autor kasnije ispravno navesti.

⁴ Vjerojatno se misli na Hermanna Bolléa.

⁵ Europska avenija.

⁶ Ulica Alojzija Stepinca.

⁷ Danas Šetalište kardinala Franje Šepera.

⁸ Županijska ulica.

lancima. Do njega se dolazi preko postolja od tri stepenika, kvadratičnog tlocrta na kojem stoje četiri snažna kamena stupa što se sužavaju prema vrhu. Na njima počiva kupola od bakrenih ploča u obliku šljema ili kacige.

U bazama stupova zabijena su četiri željezna klina, a oko njih je okov od kovanog željeza koji, također, čini pregib između baze i samog stupa. Vrh iznad kapitela, također je okovan. Željezna ograda oko otvora bunara srednje je visine i kovana geometrijskim oblicima. Smatra se da je bunar bio zamišljen u sklopu parka, kao dio i središte određenih vizualnih linija, te linija komunikacije kroz drvorede parka, kao određeni orijentiri za šetače u gradskom vrtu gdje je doista služio kao bunar (Članak u listu «Narodna obrana» od 1. srpnja 1903.).

Nakon što je dugi niz godina ležao u komadima u Gradskom vrtu sada je restauriran i nalazi se pored Šetališta Veljka Vlahovića.⁹ Ovdje je zbog svojih skladnih oblika i prije svega zbog vrhunske tehničke izrade, te privlači pažnju šetača.

O značajnim primjerima arhitekture secesije u Osijeku i njihovom postanku obavijestit ćemo vas u nekoliko idućih članaka.

Biseri osječke secesije (2)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9503, 6. 4. 1976., str. 15.

Granica volumena i prostora

Među secesionističkim građevinama originalnošću se ističe zgrada današnjeg kina »Papuk«¹⁰

Zgrada današnjeg kina «Papuk» ubraja se u najoriginalnija ako ne i najljepša ostvarenja secesionističkih javnih zgrada u Hrvatskoj. Vlasnik kina bila je tvrtka «Urania kino». «Urania» kino svečano je otvoreno za javnost 19. rujna 1912. Njegov tvorac arhitekta Arnold Axman potiče iz stare osječke obitelji. Školovao se u Budimpešti, a ubrzo po povratku u Osijek postaje jedan od vodećih graditelja.

Utjecaj peštanske secesije u gradnji kina osjeća se u plitkoj profilaciji i strogoj umjerenosti dekora fasade, u njegovim geometrijskim oblicima kojima prevladava vertikalna u homogenom glatkom stubištu pred ulazima.

Skulpturalno shvaćena fasada zgrade, u smislu jasne granice između volumena i prostora, podsjeća na raskriljeni plašt. Taj plašt je maska frontalnog dijela zgrade, «naboran» tako da mu je tlocrt valovita linija izbočena u sredini a uvučena na krajevima. Drugi dokaz shvaćanja novih odnosa u komponiranju fasade je zrelo i

⁹ Danas Šetalište kardinala Franje Šepera, prije II. svjetskog rata ulica se nazivala Gornjodravska obala.

¹⁰ Zgrada je obrađena u znanstvenim radovima: Grgur Marko Ivanković, Zgrada kina Urania (1912.) i masonski hram u Osijeku, Peristil, Zagreb, br. 38, 1995. (1997.), str. 129 – 138; Grgur Marko Ivanković i Ante Grubišić, Ostavština osječke slobodnozidarske lože Budnost, katalog izložbe, Muzej Slavonije, Osijek, 2003.

lucidno uklapanje prozorskih otvora u cjelokupnu kompoziciju rebara, na srednjem dijelu fasade i u uskim dugim otvorima među pilastrima na bokovima plašta. Dakle okno je ovdje svoj oblik dobilo kao rezultat linije komponiranja te ono ovdje ne diktira svojom zadanom površinom kompoziciju fasade. Homogenost proizlazi i od toga što su svi pilastri vijenci i otvori u međusobnoj ravnoteži, nadovezuju se jedni na druge a u tu cjelinu uklapa se i maska na vrhu plašta fasade. Maska svojim oblikom podsjeća na glave egipatskih sfingi a na njoj je označena godina gradnje - 1912.

O izgledu interijera zgrade možemo govoriti samo na osnovu sačuvanih spisa i tlocrta, te opisa u ondašnjoj štampi. List «Narodna obrana» od 13. rujna 1912. opširno piše o uspjelom uređenju prostorija. Govori se o namještaju i stolariji radionice Kaiser iz Osijeka, o fajansi i keramici zagrebačkih tvrtki, o bravarskoj i kovanoj opremi radionice Farkaš, spominju se lijepo oblikovani lusteri i niz drugih detalja. U krilu zgrade na Gornjodravskoj obali (danas Klub ljubitelja filma) nalazio se isto tako uređeni restoran sa separeima, soba za koncerte i apartmani.

Koliko je kino «Urania» za ono doba ambiciozan pothvat govore podaci iz istog lista u kojima se kaže da je kino imalo klima uređaje («...ventilaciju tlakom zraka... što isključuje svaku promahu»), električnu rasvjetu iz vlastitog plinskog generatora, a za svaki slučaj i plinsku rasvjetu i vlastito plinsko centralno grijanje, električnu blagajnu koja na zahtjev štampa i izdaje ulaznice itd.

Biseri osječke secesije (3)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9511, 15. 4. 1976., str. 15.

Kuća Baumgärtner

Na ograničenom prostoru koji ne dopušta razvedenu kompoziciju volumena sagrađena je uspjela poslovno-stambena zgrada

Arhitektura u Osijeku u stilu bečke secesije uglavnom je skromnih dimenzija i s bogatom dekoracijom fasade. Postavlja se pitanje da li je ta, često preobilna dekoracija, trebala samo da zadovolji još nekultivirani, provincijski ukus naručitelja projekta ili je bilo i svjesnih pokušaja da se te fasade skromnih dimenzija obogate u granicama ukusa? Jasno je da su rezultati bili različiti. Među uspješnim ostvarenjima i zgrada je u Ulici Augusta Cesarca broj 8, naravno gledana u sklopu zgrada koje su je nekada okruživale. Vlasnici zgrade bili su braća Baumgärtner, trgovci koji su prodavali «Pfaff» šivaće strojeve. O tome govori u malteru izveden stilizirani šivaći stroj na fasadi iznad izloga.

Projekt je izradio arhitekt Ante Slaviček, autor više stambenih zgrada u Osijeku, a završena je 1913. godine. Zahvaljujući dr. Baumgärtneru saznali smo da su na mjestu gdje se zgrada nalazila bile dvije tipične ravničarske kuće s krovom na dvije vode i zabatom prema ulici. Pregradnjom tih dviju zgrada i dogradnjom kata nastala je današnja zgrada, a to je donekle uvjetovalo njen oblik i izgled. Naime, zgrada je jednokatna, s okomito simetričnom fasadom, podijeljenom dugim, uskim pilastrima

na pet dijelova – površina. Tri su uže površine u sredini, a po jedna šira na kraju. Pilastri se sužavaju i protežu od nogostupa do krova, gdje se završavaju kamenim vazama, a pri vrhu su kanelirani i ukrašeni. Dok je vertikalna podjela naglašena tim pilastrima ili polustupovima, što daje dojam veće visine građevine, vodoravna je podjela tek naznačena. Tanki, plitko profiliran vijenac razgraničava prizemlje od kata. U prizemlju, po ritmu koji diktiraju polustupovi u sredini, ulaz je u zgradu, do njega ulazi u poslovne prostore i konačno po jedan izlog sa strane. Po izgledu fasade kata, prozorima i balkonu vidi se da je iza njih stambeni prostor. Fasada je završena snažnim vijencem koji je u širim površinama, slijedeći blagi rub vijenca nad prizemljem, i sam blago izvijen. Na ta dva bočna luka leži divan, tipično secesijski dekor: medaljon s ljudskom glavom iz kojeg se preko luka šire krila. Da li je to anđeo s aureolom, sirena iz grčke mitologije ili nešto treće?

Oko prozora i iznad njih izvedena je u žbuci ukusna i umjerena plitka dekoracija u obliku vitica s poljskim cvijećem i lišćem kestena, hrasta i javora. U liniji te vitice osjeća se oblina “Jugendstila”. To isto se osjeća i u oblicima kovanog željeza na fasadi zgrade, u njegovim viticama i lišću. Mreža od kovanog željeza nalazi se i na krovu i na njoj su nekada bila imena vlasnika firme. Godina osnutka tvrtke – 1885. vidi se na jednoj pločici te mreže i danas. Ispred izloga u prizemlju nalazi se kovana željezna ograda, a u sredini ograde inicijali su vlasnika trgovine “A. B.” (Aleksandar Baumgärtner). Ograda, kao i ukrasi u gornjim uglovima izloga, tipičan je primjer secesijskog izloga. Ona štiti izlog i omogućava da cijela površina otvora bude pokrivena staklom što cijelu trgovinu pretvara u izložbeni prostor. Zbog adaptacije danas je taj poslovni prostor promijenio izgled, tako da danas u Osijeku i nemamo dobro sačuvan primjer poslovnog prostora secesije, kakav bismo imali da je na primjer osječka NA-MA ostala u prvobitnom obliku.

Biseri osječke secesije (4)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9515, 20. 4. 1976., str. 15.

Vertikala glavne pošte

Homogena cjelina zgrade glavne pošte u Osijeku djeluje kao zdravo, skladno i puno tijelo

Najveća zgrada građena u Osijeku u stilu secesije jeste Glavna pošta, smještena na uglu Beogradske ulice i Bulevara JNA. Dovršena je 1912. po planovima arhitekta Ivana Leja u stilu peštanske secesije.¹¹

Njen ugaoni položaj diktira trapezni oblik njezina tlocrta i vertikalno simetrični izgled srednjeg dijela pročelja. Zgrada je trokatna sa širokom kamenom stopom ili

¹¹ Autor projekta za zgradu osječke glavne pošte jest Istvan Bierbauer. O pošti je publiciran monografski članak: Dragan Damjanović, *Zgrada pošte i telegrafa u Osijeku, pitanje stila i autorstva*, Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti br. 19., Zagreb – Osijek, 2003., str. 41 – 70.

bazom i visokim prizemljem. Glavni ulaz nalazi se na središnjem dijelu fasade, a bočni su ulazi na krilima od kojih je krilo u Beogradskoj ulici duže i na toj strani se nalazi kolni ulaz u dvorište. Linija fasade dvorišta također je trapezna i prati liniju fasade s ulične strane.

Najljepši i najzanimljiviji detalj zgrade jeste glavni portal, izveden u tipičnom mađarskom maniru u punim sočnim oblicima od fino obrađenih blokova kamena. Kameni pylon u sredini s ispučanjem koje imitira polustup ulijeva se neopazice u arhitrav i svod koji nosi. Isto tako lukovi pa i polustupovi toga trijema tvore jednu kompaktnu masu. Gledana s veće udaljenosti, ta kompozicija podsjeća na vodoskok što se rasprskava na najvišoj točki mlaza. Da bi se ublažila vertikalna fasade između prvog i drugog kata teče široki vijenac sa zupčastim nizom pod sobom, a kao protuteža portalu suprotstavljena je široka površina sa devet prozora «uramljena» u jednu cjelinu. Naglašeno vertikalno povezivanje prozora ima svoje završetke u lažnim zabatima na krovu. Na njima kao i na portalu stoje ukrasi od pune kamene plastike u geometrijskim oblicima stožastim, piramidalnim ili kvadratičnim.

Zanimljiv i lijep detalj na krovu neobične su konstrukcije od kamenih greda i stupova. Stupovi se samo dijelom svoje baze upiru o sam rub krovnih vijenaca, poredanih u nizove sa dvorišne i ulične strane. Ti su nizovi povezani uzdužno i poprečno kamenim gredama što prolaze kroz mansardu, sijeku se u stupovima i završavaju u obliku vijuga. Zgrada Glavne pošte i nema krova u klasičnom smislu, već su to konstrukcije u obliku prelomljenih piramida. Rezultat svega lijepo je komponirana cjelina pročelja koje djeluje kao zdravo, skladno i mesnato tijelo.

Interijer zgrade s uredima i drugim velikim hodnicima ne ističe se nekom originalnošću i posebnostima osim dvorane za stranke. U tu prijemnu dvoranu stupamo kroz glavni ulaz na dvojna masivna vrata. Prvo malo predvorje, a zatim na tri strane u samu dvoranu. Oblik tlocrta dvorane nepravilan je šesterokut, a svod nosi kolonada stupova i dva pilona. Zanimljivi su njihovi kapiteli, komponirani od stiliziranih ptica (pelikani?), ispod čijih raširenih krila stoje antropomorfne maske. Glavna je pošta u svoje doba bila najsuvremenije opremljena, ali se nažalost nacrti i podaci nalaze u Budimpešti i do njih je stoga teže doći. (B. Misita – Katušić «Osječki zbornik» 4, 5, 6, «Kratki pregled arhitekture Osijeka kroz tri stoljeća».)

Biseri osječke secesije (5)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9521, 27. 4. 1976., str. 15.

Ravnoteža arhitektonskih elemenata

U stambenoj arhitekturi osječke secesije često su korišteni i takvi arhitektonski elementi kao što su kule ili erkeri

Secesija se u Osijeku zadržala dugo, sve do dvadesetih godina ovog stoljeća. Razlog tome je nedostatak novih imena koja bi sa zapada donijela nove ideje moderne arhitekture.

Zbog toga u našem gradu i jesu brojne i tako dugo građene stambene zgrade u stilu secesije. Kao karakterističan primjer takve zgrade građene po tadašnjim standardima može poslužiti zgrada na Gornjodravskoj obali broj 7. Za nju je projekt izradio Ante Slaviček, a dovršena je 1906.godine. (Njegova tvrtka imala je svoje sjedište u prolazu između Ulice Republike i Zrinjevca, o čemu svjedoči jedna mala mramorna ploča s njegovim imenom što stoji na ulazu u prolaz. Na katnici u prolazu, bliže Zrinjevcu i danas se vidi njegovo ime).

Zgrada o kojoj je danas riječ ima jedan kat, portal malo pomaknut ulijevo od sredine pročelja i kulu na uglu. Promatrajući zgradu, može se uočiti da je arhitekt povezujući vertikalno prozore neznatno uvukao i zidnu površinu i dobio vertikalne nizove koji se suprotstavljaju dosta dugoj horizontali fasade.

U tom nastojanju da se spriječi monoton izgled, glavnu ulogu imaju toranj i dio pročelja oko ulaza. Taj dio, jedan malo ispupčeni rizalit, s ulazom i dva balkona, prelazi rub krova do visine njegove najviše točke. Toranj na uglu je trostran s piramidalnim krovom, a na njemu je iznad prozora upisana godina gradnje – 1906. Rizalit sa ulazom i balkonima nalazi se lijevo od sredine pročelja zato što ovako pomaknut drži vizualnu ravnotežu s tornjem na uglu.

Ispod tornja nalazi se kolni ulaz i dvorište na kojem su vrata od kovanog željeza. Svojim biljnim oblicima i šipkama kovanim u spirale, podsjeća na barokna vrata rađena od istog materijala. Pri vrhu vrata stoji ploča s inicijalima J. P. vjerojatno inicijali imena vlasnika zgrade. Dekoracija je količinski slaba, a kovano željezo korišteno je samo za ograde balkona i ukras. Prozori u prizemlju povezani su valovitom dekorativnom trakom od niza ruža s listovima izrađenim u malteru, a buket ruža s lišćem nalazi se i u kružnoj luneti iznad vrata.

Na katu između prozora izveden je u malteru karakteristični dekor geometrijskih oblika; tri trake koje se pri kraju križaju s još dvije a preko njihova sjecišta je položen obruč.

Ispod završnog vijenca, isprekidan novim dekorom od traka nalazi se ornament u obliku školjki i vitica, koji prelazi i na kulu. U skladu s ovom strogom ali ukusnom dekoracijom kovano željezo za ograde i podupirače balkona kovano je u geometrijskim oblicima, dok su na vrhu rizalita elipsasti obruči sa strijelama.

Zgrada je namijenjena stanovanju što se vidi i iz tlocrta pravokutnog oblika. To su uobičajeni veliki stanovi sa sanitarnim čvorom i kuhinjom prema jugu, a s nizom doista velikih soba prema sjeveru. U gotovo svim stambenim zgradama secesije organizacija prostora je slična, te ćemo stoga u slijedećim priložima govoriti samo o dekoraciji i zanimljivim detaljima u interijeru i eksterijeru oko njih.

Biseri osječke secesije (6)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9527, 6. 5. 1976., str. 15.

Renesansa kovanog željeza

Kovano željezo korišteno je vrlo inventivno i maštovito na objektu koji se nalazi na uglu Beogradske ulice i Bulevara JNA

U sjećanju svakog putnika koji je prošao kroz naš grad spreman da sa sobom ponese dojmove i prizore specifičnih i originalnih obilježja Osijeka, ostat će sigurno i niz secesijskih zgrada na sjevernoj strani Bulevara JNA. Te su zgrade ono što često imamo pred očima kad se spomene ime našeg grada, jer svojim humanim proporcijama, dekoracijama u maleru i kovanom željezu tvore cjelinu kakvu se doista rijetko u nas može vidjeti.

Jednom stručnom restauracijom koja je stvarno potrebna u ovom trenutku njihova bi vrijednost još više došla do izražaja. Svih osam zgrada toga niza u nekadašnjoj Čavrakovoj ulici, dovršeno je prije Prvog svjetskog rata, što dokazuje i ova razglednica, zapravo umjetnička fotografija iz 1913. Pretpostavljamo da su njihovi graditelji bili vlasnici starijih osječkih tvrtki W. C. Hofbauer, Domes, Vančoš¹² i Viktor Axmann (a ne Arnold Axmand, kako smo krivo obaviješteni prije napisali), dok je kovano željezo izvela, vjerojatno po zamisli graditelja, osječka radionica Penz.

Prva iz tog niza, zgrada na uglu Beogradske ulice i Bulevara JNA, pripadala je Nikoli Atanasiju Plavšiću, višegodišnjem predsjedniku komore i članu Gradske uprave, zatim OZ Jugoslavija, a poslije 1945. postala je društvena imovina. To je dvokatna ugaona zgrada s glavnim ulazom iz Bulevara JNA i kolnim ulazom iz Beogradske ulice. Ispred krila na Bulevaru JNA počinje ograda od kovanog željeza, na koju se nadovezuje ograda susjedne zgrade. Iznad središnjeg ugaonoga dijela zgrade stoji kupola s visokom lanternom na vrhu po uzoru na kupole kasne gotike i renesanse. Ispred kupole, kao i na krajevima krila zgrade leže na završnom vijencu koji se ovdje izvija u lukove, dekorativne balustrade.

Ispod tog profiliranog, istaknutog završenog vijenca teče biljni ornament izveden u malteru s obiljem lišća i zrnatih plodova s vijencima i trakama što se spuštaju između prozora. I dok je ta dekoracija u malteru preobilna u odnosu na cjelokupnu kompoziciju zgrade, kovano željezo skladno je ukomponirano i ima odlučujuću ulogu pri formiranju najljepših detalja fasade. Takav detalj je sigurno i onaj mali polukružni erker na ugaonom dijelu, što je okovan divnim prepletom od željeza. Njegovo podnožje obavijaju željezne vitice i zatim stvaraju ogradu oko njega pa nam se čini da je to duboki balkon, iako je zid tik iza ograde. Na drugom katu kula se produžava u mali lijepi balkon, s gusto kovanom željeznom ogradom. Ovim detaljem nameću se balkoni na krilima i to oni na drugom katu koji su zapravo gotovo cijeli od kovanog željeza. Oblici te konstrukcije kao da se žele svojim mogućnostima oblikovanja suprotstaviti klasičnoj konstrukciji balkona ispod sebe. I naposljetku,

¹² Vančaš.

pažnju zaslužuje i glavni ulaz čiji su osnovni oblici već viđeni u renesansi (kapela Pazi, Firenca), ali u maštovito obogaćenim secesijskim detaljima. Naime između parova stupova koji nose arhitrav i luka iznad ulaza nalaze se balkoni sa željeznom ogradom, a ističu se i lijepo okovana vrata sa okovom u obliku vitica i lišća, kao i kapiteli stupova s vijencem od zrnatih plodova i listova.

Željezna ograda koju nose stupovi ispred krila na Bulevaru JNA osim estetske funkcije ima zadatak da izolira ukućane od buke i indiskretnih pogleda s ulice, kao i da spriječi pristup niskim prozorima i balkonima u prizemlju. Dakako, te ograde i ostala dekoracija i konstruktivni elementi od kovanog željeza bit će posebno opisani u jednom od narednih članaka.

Biseri osječke secesije (7)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9531, 11. 5. 1976., str. 15.

Kompozicija probaroknih oblika

Najizrazitiji primjer probaroknog rasporeda volumena i dekorativnih elemenata u osječkoj secesiji jeste zgrada na Bulevaru JNA broj 12

U secesijskom nizu na Bulevaru JNA ističe se zgrada broj 12, sagrađena 1909. prvi vlasnik i naručilac projekta bio je veleposjednik F. K. Šmit, a radove je izvela bečka tvrtka po projektu svojih arhitekata. Za jednokatnicu, zgrada je vrlo visoka, s ulazom na desnoj bočnoj fasadi ispred kojega je prostor nadsvođen visokim i širokim trijemom, koji je omogućavao da se posjetilac kočijom ili automobilom doveze pred sam ulaz i da se ne izlaže kiši ili snijegu. Ispred ove zgrade, također, stoji željezna ograda, međutim, njeni su oblici pravi biljni, vitice i lišće, koji su gusto kovani, dok su vrhovi šipki – nosača obrađeni kao raspukli pupoljci.

Ulična fasada je primjer «slikovitog» i «pokrenutog» u arhitekturi, a osobito dio fasade na katu. U prizemlju površina zida djeluje dosta mirno s otvorima pet malih i dvaju velikih prozora pravokutnog oblika iza kojih se nalaze stilizirane muške glave – maske. Prizemlje od kata dijeli vijenac kojeg u sredini potiskuje mali balkon. To je i najljepši detalj na fasadi: balkon koji leži na čaški cvijeta uskih latica, a trbušasto izvijena ograda gusto je kovana u spirale, vitice i listove. Izlaz na balkon uvučen je u masu zida.

Površina fasade od vijenca između katova do istaknutog završnog vijenca homogena je i slikovita cjelina s bogatom igrom svjetla i sjene. Zato je nemoguće utvrditi **arnicu** kata i zabata s elipsastim prozorskim otvorom. Ispod prozora na katu teče slijepa balustrada, a iznad četiri mala prozora, s lučnim završetkom, teče i lomi se uski, ali istaknuti vijenac. Na mjestima gdje se vijenac prekida u volute, smještene su ženske stilizirane glave – maske ispod kojih je u maniru baroknog grba izvedena dekoracija. Ovakva dekoracija nalazi se i iznad velikih prozora sa strane.

U želji da što bogatije ukrasi fasadu arhitekt je na rubovima ulične fasade postavio atlase koji zapravo nose završni vijenac. Biljna dekoracija, grbovi, pa i atlasi čine se suvišnim i nepotrebnim uz dovoljno živu kompoziciju balustrada, vijenaca i glava. Međutim, za slikoviti dojam najbitniji je završni vijenac što se lomi i podiže u središnjem dijelu. Ovdje na spoju dviju voluta vijenca leži postolje s kamenom vazom. Još nekoliko ovakvih vaza smješteno je na krovu zgrade.

U interijeru najzanimljivije je vrlo prostrano stubište s ogradom i dva visoka kandelabra od kovanog željeza. Prostrane sobe i saloni bili su ukrašeni dekoracijama u štuko – malteru, od kojih je vrlo malo ostalo, a iznad vrata stanova i soba nalaze se još drvorezi u obliku baroknih grbova slični onima na fasadi.

Biseri osječke secesije (8)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9537, 18. 5. 1976., str. 14.

Najbliže vrhuncima evropske secesije

Najsličnija osobinama dostignuća evropske secesije je zgrada Dječje bolnice na Bulevaru JNA 14¹³

Govoreći o secesijskim zgradama u Osijeku često smo mogli uočiti miješanje ova- ga stila sa stilovima minulih razdoblja u kompoziciji pojedinih dijelova interijera ili fasade, pomiješane sa stilskim odlikama secesije. Međutim, današnji primjer, zgrada Dječje bolnice na Bulevaru JNA 14, najčišći je secesijski oblik (pored Kina «Papuk» i Glavne pošte) u našem gradu. Zbog načina na koji je komponirana, a i po pojedinim dijelovima, ona se može izravno povezati s prvim i najboljim objektima secesijske ar- hitekture u Evropi. Naime, prvi arhitekti koji su se u svojoj domeni odazvali pozivu «za moralom u umjetnosti», a protiv pseudo-atičkih tendencija klasicizma i roman- tizma bili su između ostalih Otto Wagner, Adolf Loos, Victor Horta i mnogi drugi. Njihova su djela značila početak novih pojava u arhitekturi, a upravo na te zgrade, osobito na zgrade Victora Horte mislimo kad govorimo o povezanosti kompozicije zgrade Dječje bolnice s djelima evropske secesije. Na njoj je očito da su utjecaji ovih arhitekata preko sličnih primjera širom Evrope došli i do nas, istina dosta kasno. Utjecaj se očituje prije svega u polukružnom, u sredini fasade izbačenom rizalitu, s pet uskih prozora i s balkonom koji se završava na katu. Ovdje su domaći majstori, dodajući vrlo decentno kovano željezo, te biljne i ljudske ukrase u malteru, stvorili iz- vanrednu kompoziciju. Nastala je jednokatna zgrada humanih dimenzija i proporci- ja, umjerene dekoracije i prekrasnih detalja. Takav detalj koji govori u prilog veze s evropskom secesijom jeste i kompozicija širokog četverokrlnog izlaza na balkon. Na način na kakav je komponiran ovaj izlaz, sa šest otvorenih ploha i lučnim završetkom, oblikovani su secesijski prozori širom Evrope, međutim, taj motiv je, zahvaljujući primjeni kovanog željeza i biljne dekoracije u malteru ukomponiran na zgradi Dječje

¹³ O zgradi je kasnije objavljen monografski članak: Grgur Marko Ivanković, Kuća Kästenbaum (Korsky) u Osijeku: primjer mađarske secesije, Peristil, Zagreb, 1996., br. 39., str. 135 – 144.

bolnice u jednu cjelinu koja je ujedno i najljepši detalj njene fasade. Podjednako je za formiranje toga detalja važna kovana željezna ograda balkona, geometrizirani biljni oblici, a posebno divni baldahin od željeza i stakla iznad izlaza na balkon. Ovakvi baldahini mogu se također još ponegdje u Evropi vidjeti, a kod nas ih ima u Ljubljani (Ljubljana je prvi naš grad u kojem se pojavila secesijska arhitektura.).

Ulazna vrata sa ustakljenim i okovanim otvorima iznad kojih je jedan kratak, ali dubok baldahin, također su zanimljiva i lijepa. Kat i prizemlje ove zgrade odvojeni su širokim, ali plitkim vijencem, dok je završni, krovni vijenac, uzak i istaknut, a na njemu vise zupci u nizu. Dekoracija u malteru umjerena je i ukusna i pojavljuje se točno na onim mjestima gdje je potrebno. Ona se sastoji od diskretnih vitica smještenih kod uglova prozora, od lisnatog ornamenta na zabatu iznad baldahina i od tri ženske glave – maske. Dvije maske nalaze se po jedna lijevo i desno od balkona dok treća leži iznad krovnog vijenca i kružnog otvora na spoju dvaju voluta. Sličan detalj mogli smo zapaziti i na prethodnom primjeru na zgradi na broj 12. Ispred ove kuće nalazi se ograda od kovanog željeza koja je vrlo slična onoj mrežastoj ogradi ispred kuće na broju 10 Bulevara JNA. Budući da se u zgradi nalazi Dječja bolnica nije potrebno naglasiti da unutrašnjost nije sačuvala svoj prvobitni izgled.

U ovom nizu zgrada na Bulevaru JNA ostalo je još pet objekata o kojima nećemo posebno pisati. Na njima ima dosta zanimljivih detalja, dekoracije s motivima sa slavonskih polja, o kojima će biti riječi u posebnom članku, a te su zgrade bez obzira na svoje karakteristike ipak dio lijepe cjeline na Bulevaru JNA. Međutim kao posebni objekti one su dosta nezanimljive i na njima zapažamo prilično stilskog svaštarenja kao i neukusne dekoracije. U tome se posebno ističe zgrada na broju 18 Bulevara JNA. Zato ćemo sljedeći puta prijeći na primjere iz drugih dijelova grada.

Biseri osječke secesije (9)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9543, 25. 5. 1976., str. 24.

Keramičke pločice – dio fasade

Caklina ili glazura keramike na fasadama osječke secesijske arhitekture ostala je potpuno sačuvana duže od 70 godina

Kuća o kojoj je danas riječ nalazi se u Radićevoj ulici broj 31, a zahvaljujući supruzi sadašnjeg vlasnika dr. Babana, Ceciliji Baban, mogli smo vidjeti i originalne nacрте ove zgrade. Na njima se vidi da je projekt još 1904. izradio arhitekt Ante Slaviček, a gradnja je počela 1908. Prva je vlasnica bila gđica Olgica Lučić (koja je ostala gospođica do kraja života), a osim ove zgrade bogata kućevlasnica posjedovala je još nekoliko zgrada u našem gradu, i to u bivšoj Reisnerovoj ulici.

Cijela kuća izdvaja se tek keramičkim pločicama od sličnih već opisanih stambenih zgrada, to je jednokatna zgrada s dugom vertikalnom simetričnom fasadom i velikim stanovima u unutrašnjosti s uobičajenim rasporedom prostorija. Dio fasade u prizemlju obrađen je plitkom rustikom, a umjesto vijenaca između kata

i prizemlja leže tri trake preko kojih su u određenim razmacima položene cvjetne alke. Dijelovi fasade na rubovima s velikim trokrilnim prozorima i jednim balkonom malo su izbočeni. Iznad nje se završni vijenac sa zupcima izvija u luk na kojem leži zidana krovna ograda. Balkoni na koje se izlazi kroz širok četverokrilni izlaz orubljeni su kovanom ogradom koju drže dva kamena stupića. Iznad vrata balkona jedna je uska površina zida pokrivena keramičkim pločicama. Opažamo da su ukrasi od keramičkih pločica dobro ukomponirani u ostale dekorativne elemente fasada. Na svijetloj, nebeskoplavoj boji pločica izvedene su tri grančice s cvjetovima ruža u sredini. U liniji tih grančica osjeća se secesijska stilizacija, dok su cvjetovi i listići vrlo realistični.

Opće je poznato da Osijek leži u području izrazito kontinentalne klime s čestim naglim promjenama temperature s razlikama i do 15 stupnjeva Celzijusa, pa i više u roku od dva do tri dana. To je razlog da se na keramičkim pločicama postavljenim na fasade kuća često i brzo javljaju pukotine, otpada caklina ili glazura te dolazi do raznih drugih oštećenja. Međutim, na keramičkim pločicama koje su postavljene još na početku ovoga stoljeća nema ni traga oštećenjima od raznih klimatskih faktora kao što su kiša, snijeg, led i dr. Naime radi se o izvanredno kvalitetnoj keramici mađarske tvrtke «Zolnay»¹⁴ iz Pečuha, koja postoji i djeluje i danas. Ona čuva nasljeđe duge tradicije i iskustva što ga Mađari u keramici posjeduju, pa je na primjer način dobivanja specijalne glazure, boje zelenog opala, poslovna tajna tvornice. Tvrtka «Zolnay» osnovana je još 1873. i ubrzo je stekla veliki ugled, tako da je dobivala narudžbe i izvan Mađarske. Značajnije narudžbe koje je u našoj zemlji tvrtka ispunila su keramičarski radovi na novosadskom sudu, zagrebačkoj pošti, hotelu «Moskva» u Beogradu, Pomorskoj akademiji u Rijeci i tako dalje.

Spomenimo još i vrlo uspjele maske ispod balkona oko čijih se glava s izrazom patnje omotavaju i uvijaju zmijska tijela.

Biseri osječke secesije (10)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9549, 1. 6. 1976., str. 16.

Obiteljska vila Reisner

Obiteljska zgrada u Ulici Jože Vlahovića¹⁵ 16 jedna je od najstarijih secesijskih kuća u gradu

Kao primjer reprezentativne obiteljske, visokoprizemne kuće građene u stilu secesije odabrali smo obiteljsku zgradu u Ulici Jože Vlahovića 16. Većina tih obiteljskih visokoprizemnica često boluje od neukusne prenatrpanosti dekoracija u malteru i štuko malteru na razmjerno maloj površini fasade. Međutim, upravo suprotnim osobinama odlikuje se kuća o kojoj danas govorimo. Prvi vlasnik zgrade

¹⁴ Pogrešno napisano, treba stajati Zsolnay.

¹⁵ Danas Jägerova ulica.

bila je obitelj bivšeg vlasnika osječke tvornice šibica Reisner, a danas se u njoj nalazi dječji vrtić. Prema brojci koja se vidi na jednom kružnom dekorativnom detalju na bočnoj fasadi zgrada je sagrađena još 1893. Zapravo po kompoziciji fasade ona je gotovo na granici onog što bismo mogli nazvati neobarok i secesija, pri čemu secesija, ipak, ima puno više utjecaja.

Barokni je utjecaj izražen ritmizacijom površine fasade uz pomoć snažnih pilastara s dekorativnom rustikom koji je dijele na tri dijela u slijepoj balustradi ispod središnjeg prozora i u kipu prozorskog otvora. Međutim, ako ovu zgradu usporedimo s neobaroknom kompozicijom fasade Ugostiteljske škole odmah možemo uočiti razliku, jer naša zgrada nema valoviti vanjski zid, ili kako se to još kaže okrenut, što je jedno od bitnih obilježja baroka. Njena je fasada mirna i proporcionalna, te ostavlja ugodan dojam. Za taj dojam važne su dimenzije i oblik krova koji zapravo održava vizualnu ravnotežu s fasadom, što kod većine visokoprizemnica nije slučaj. Središnji dio ulične fasade izbočen je prema van i perforiran sa tri prozora koji su odijeljeni plitkim i uskim pilastrima. Ovi pilastri ukrašeni su pri vrhu ljudskim glavama okruženim lišćem. Iza tankog završnog vijenca nalazi se mansarda sa širokim prozorom, a na luku iznad prozora je već poznati secesijski ukras – ženska maska položena na dvije volute s lišćem oko sebe. Izgled dvorišne fasade gotovo je identičan izgledu ulične fasade. Svi veliki pilastri izbijaju preko velikog vijenca i završavaju se s kamenim vazama od kojih su tri i danas sačuvane. Dekoracija je diskretna, a sastoji se osim maski i od cvjetnih algi smještenih unutar četverokutnih površina. Desno od fasade nalaze se vrata, kolni ulaz i ograda od gusto kovanog željeza sa spiralama, šipkama i lišćem. Ulaz u zgradu nalazi se na bočnoj strani, a od njega do susjedne kuće vodi otvoreni prolaz od rezbarenih drvenih greda s limenim krovom koji je nekad spajao te dvije zgrade.

Sve do gradnje Blok centra mogli su se vidjeti ostaci malog parka s bazenom, otvorenom terasom i rijetkim vrstama drveća koje se nalazilo iza vile. Unutrašnjost zgrade u kojoj se nalazi dječji vrtić danas je, naravno, potpuno promijenjena. Međutim, prilikom razgledavanja zapazili smo da je u velikoj središnjoj prostoriji cijela površina stropa pokrivena staklom koje nosi mrežasta konstrukcija. U toj prostoriji bio je nekad zimski vrt s egzotičnim biljkama i cvijećem te malim fontanama, a zidovi su bili oslikani vjerojatno isto takvim motivima. Jedini trag svega toga danas je otvoreni stakleni strop.

Biseri osječke secesije (11)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9555, 8. 6. 1976., str. 16.

Smjela upotreba keramičnih ukrasa

Na stambenoj zgradi na Gajevom trgu broj 8 ističe se originalna dekoracija od keramičnih pločica i krokodila na završnom vijencu

Jednokatna zgrada na Gajevom trgu broj 8 vjerojatno je još jedno djelo arhitekta Ante Slavičeka. Ulaz u kuću nalazi se u sredini trako da je fasada vertikalno simetrična. Široka baza zgrade izvedena je kao puna rustika, a u prizemlju, koje je obrađeno plitkom rustikom, nalaze se zanimljivi detalji vezani za faunu Slavonije.

Gornji rub prozorskih otvora i nadvratnika ulaza ukrašeni su ornamentom stiliziranih žaba. Na fasadi u prizemlju zanimljiv je i lepezasti dekor sa trakama izveden na pilastrima pored vrata, kao i sama vrata s uskim okovanim otvorima i diskretnom rezbarijom. Prizemlje je od kata odijeljeno uskim i istaknutim vijencem, a iznad vijenaca i ulaza na jednom luku nalazi se ženska stilizirana glava-maskar. Konačno iznad te glave nalazi se glavni dekorativni detalj, jedna prilično velika površina pokrivena keramičkim pločicama koja prelazi visinu ruba krova potiskujući završni vijenac u luk. Gore iznad toga luka završnog vijena nalazi se mali zabat sa okruglim otvorom i gromobranom od kovanog željeza. Zanimljivo je da je pri vrhu šipke gromobrana u istom materijalu izvedena stilizirana ptica.

Na završenom vijencu leže, oslanjajući se glavama na zabat, dva krokodila, po jedan sa svake strane. Vratimo se motivu izvedenom na keramičkim pločicama. Pozadina neba preko kojeg se prelijeva sunčano svjetlo izvedena je gotovo neprimjetnim prijelazima od žute boje pozadine u gornjem dijelu, preko blijedožute, blijedoplave, plave i ljubičaste, uz donji rub pločica, tako da je u sredini pozadine uneseno najviše svjetla. Na tom nebeskom svodu lebdi lik žene u antičkoj odjeći, čak i sa frizurama *ala antica*, koji u desnoj visoko podignutoj ruci drži baklju. To je lik pobjede iz antičke mitologije. Uz rub polja povija se tanka grančica s cvjetovima u uglovima polja keramičkih pločica. Naravno, nije to neko vrhunsko likovno ostvarenje jer je lik žene sasvim plošan bez plasticiteta i oblika, dok je dojam prostornosti i dubine koji se želio postići svjetlosnim svojstvima boja, postignut u granicama koje ova tehnika dozvoljava. I ovu keramiku izvela je tvrtka «Žolnaji» iz Pečuha i ona je, kao i keramika sa prethodno opisane zgrade, izvanredno očuvana i na njoj nema ni najmanjeg oštećenja. Ne ulazeći u to da li u postavljanju tih krokodila kao dekoracije nema izvjesnog pretjerivanja i koliko je taj ukras kao i keramika u skladu sa dimenzijama zgrade, može se reći da je detalj doista originalan i da nečeg sličnog vjerojatno nema u drugim gradovima sa secesijskom arhitekturom. Spomenimo još i zanimljivu štukaturu u hodniku iza ulaza. Ona se sastoji od plitkih i uskih polupilastara koji se produžavaju u rebra preko stropa, a na njima su izvedene trake i alke. Ovdje se na svakom zidu po jedna nalaze i dvije dječje glave sa lišćem i zrnatim plodovima umjesto kose.

Biseri osječke secesije (12)

Glas Slavonije, Osijek, br. 9561, 15. 6. 1976., str. 16.

Graditelji osječke secesije

Arhitekti Vladoje Aksmanović i Ante Slaviček najčešće su spominjana imena u osječkoj secesiji

Prekinut ćemo na čas pisanje o najzanimljivijim objektima secesijske arhitekture u Osijeku, kako bismo rekli nešto i o autorima većine tih zgrada. Smatramo da oni takav osvrt i zaslužuju, a da će on biti podjednako zanimljiv i našim čitaocima.

ARHITEKT VIKTOR AXMAN – VLADOJE AKSMANOVIĆ
(1878 – 1946 GODINE)

Dipl. inž. arhitekt Vladoje Aksmanović (nazovimo ga imenom kojega je on sam izabrao) rodio se u Osijeku kao potomak stare osječke obitelji Axman, koja se prvi put spominje u knjizi rođenih našega grada još 1712. Vladoje Aksmanović, dok je još bio na počecima svojeg životnog puta i školovanja, došao je pod utjecaj jugoslavenskih ideja te je i sam postao čovjek južnoslavenskog i hrvatskog uvjerenja u kojem se osobito učvrstio u toku svojeg studija. Naime, u toku školovanja na Visokoj tehničkoj školi u Münchenu dolazio je često u dodir s naprednom omladinom i zagovornicima jugoslavenske ideje. Tim njegovim željama da se potpuno poistovjeti s narodom svojega kraja suprotstavljala se njegova obitelj. Međutim, ne osvrćući se na želje obitelji promijenio je 1922. svoje ime u: Vladoje Aksmanović i na taj način otvoreno demonstrirao jugoslavensko i hrvatsko opredjeljenje. Prema riječima kćerke Paule Aksmanović, udane Gabrić, bio je uhapšen 1941. od Nijemaca i ustaša. Kako je Aksmanović bio ugledan čovjek i graditelj, vjerojatno i vrlo bogat, okupator ga je hapšenjem i prijetnjama prisilio da se upiše u “Kulturbund”, računajući pri tom na izvjestan politički učinak. Vladoje Aksmanović umro je, nažalost, u burnom poratnom razdoblju 1946. u Valpovu.

O njegovoj graditeljskoj djelatnosti govorili smo već u članku o kinu “Uranija” – danas “Papuk”. Nakon što je diplomirao na sveučilištu u Münchenu radio je neko vrijeme u građevinskim tvrtkama Beča i Rijeke. Stekavši tamo iskustvo i ljubav za secesiju vratio se u Osijek gdje je s graditeljem Domesom osnovao tvrtku Domes – Axman. Kasnije postaje suvlasnik tvrtke Aksmanović – Malin – Rožić, da bi nakon što je umro Malin neko vrijeme radio skupa s Rožićem, a na kraju je uspio otvoriti samostalno poduzeće “Aksmanović”. Autor je mnogih stambenih zgrada građenih između dvaju ratova, u Keršovanijevoj i Ruzveltovoj ulici, kirurškog paviljona Opće bolnice, klasicističke zgrade “Doma partizana” (bivše “Sokolane”), dječjeg doma u Zagrebačkoj ulici i tako dalje. Nekoliko kuća u Vinkovcima i Virovitici, također, su njegovo djelo.

ANTE SLAVIČEK (1864 – 1931 GODINE)

Graditelj Ante Slaviček porijeklom je bio Čeh, rođen u Toušeju na Labi (Češka) 1864. Završio je školovanje na graditeljskom odjelu Državne obrtne škole u Pragu, a zatim je radio u tvrtkama Beča, donje Austrije i Mađarske, da bi se po dolasku u Osijek zaposlio u poduzeću W. C. Hobauera. U tom razdoblju radio je i na posjedu Schamburg-Lippea u Dardi, te kod vlastelina Gustava Normana Ehnerfelškog u Bizovcu. Godine 1894. završio je studij na Višoj stručnoj graditeljskoj školi “Techni-

kum Strelitz” u Strelitzu u Njemačkoj, a 1895. je položio ispit za ovlaštenog graditelja pred Državnom komisijom u Pragu.

Dobivši od gradskog poglavarstva u Osijeku dozvolu, otvara tvrtku: “Ante Slaviček, graditelj, procjenitelj građevina, proizvod cementne robe “ sa sjedištem u prilazu između Zrinjevca i današnje Ulice Republike. Prolaz je po njemu i nazvan Slavičekov prolaz. Pošto je uvijek bio odan svojem češkom podrijetlu nalazio se među osnivačima “Čehoslovenske besede” u Osijeku i čehoslovačke škole, ali je kao pobornik ideje duhovnog i moralnog povezivanja Slavena bio član raznih hrvatskih kulturnih društava. Uostalom i njegova supruga Pavka Šabarić potječe iz ugledne đakovačke obitelji.

Osim objekata o kojima smo pisali, tragova njegove graditeljske djelatnosti ima širom cijele Slavonije, pa i u susjednim krajevima. Između ostalog njegove su župne crkve u Dalju i Podravskoj Slatini, “Jelengrad” na Dravi kod Petrijevaca, zatim nadgrobni spomenici njegove tvrtke širom Slavonije i dalje sve do Mađarbolja i Vilanja u Mađarskoj te Koške, Viljeva, Stare Pazove, Dervente, Bosanske Gradiške i Erduta. Umro je 6.X. 1931. u Osijeku.

(Svi podaci prema inž. Dušanu Slavičeku uzeti su iz Historijskog arhiva u Osijeku, zahvaljujući dr. Firingeru).

Osijek Secession in the Texts by Tihomir Stojčić

S u m m a r y

The article carries the fair copy of the 1976 texts on Secession buildings in Osijek by Tihomir Stojčić.

Key words: Osijek, Secession